” ئەزموونم لەگەڵ شاعیرە بە مەعریفەکانی کورد: ئالان شێرکۆ، بە نموونە” … کامە ئاراز

ئێستای وێژەیی کوردی:

وابزانم کاتی مردنی خودای هۆنراوە ئەپۆڵۆ گەلێ لێمان نزیک بێتەوە بە ئەندازەی تاڵە مویەک. لەسەر هەمان ترادسیۆنی نیچە، پێم وایە بەم نزیکانە بیرمەندێک پەیدا دەبێت کە بڵێ: ئەپۆڵۆ مردووە، و ئێمە کوشتمان. کوردیش خاسیەتێکی سەیری هەیە تا کار لە کار نەترازێت، لە پای ئارەشەکاندا تەقەی سەری دێت. کاتێکیش تیر لە کەوان دەردەچێت و دەیپێکێت، ئینجا دەست دەکات بە نوزە نوز و ڕۆندک ڕشتن. هەڵبەتە ئەم ئاژاوەی شیعرە بە تەنها کوردی نەگرتۆتەوە، بگرە زۆرینەی زۆری ئەو هۆنراوانەشی لە ئێستایدا بە زمانی ئینگلیزی دەنووسرێن بە بێهاترین و نزمترین ئاستی وێژەییان هەیە و ساتێک دوای خوێندنەوەیان لە یاد دەکرێن. زۆرینەی زۆری هۆنراوە نوێیەکان لە بە فیڕۆدانی مەرەکەب و پەڕە زیاتر نین، تاکە سوودێک هەیان بێت، بریتییە لە بەکارهێنانی پەڕەکان بۆ گوڵەبەڕۆژە و پاقڵە.

هۆیەک لەو هۆیانەی کە بەم ڕۆژە تاریکە گەشتووین پێموایە ئەوەیە کە مرۆڤی پۆست-مۆدێرنە تاکەکەی حەزی لە بیرکردنەوە نییە، بۆیە چی بە زمانیدا گاگۆڵکە بکات نایگەڕێنێتەوە، و دەینووسێت. خوێنەریش لەم کەساستر کە لە ژیانیدا تامی دێڕێک هۆنراوەی جوانی وێژە بەندی نەکردووە، بۆ دەقەکە سەرسام دەبێت. بۆ کورتیەکەی هاوکێشەکە ئەمەیە، نووسەرێکی نابیرکار دڵی خوێنەرێکی نابیرکار خۆش دەکات بەوەی دەقێکی پێشکەشکردووە، خوێنەریش دەبێتە هەواداری و وەهمی مەزنی بۆ نووسەر دەبەخشێت. پەیوەندی نێوان بەشێکی زۆر لە نووسەران و خوێنەرانیان لەم سەردەمەی ئێستا زۆر لە بیرەکەی هاوگوزەرانی دەچێت لە زانستی بایۆلۆژیا. سیمبۆسس یاخود بە زمانی کوردی هاوگوزەرانی بریتییە لە کارلێککردنی دوو جۆری جیاوازی زیندەوەر بۆ سوودگەیاندن بە یەکدی تاوەکو لە ژیاندا بمێننەوە، هەر بۆیەشە پەیوەندی نێوان بەشێکی زۆری نووسەرانی کورد و خوێنەرەکانیان وەکو پەیوەندی نێوان دار و چەشنێکی کەڕوو بە ناوی (مایکۆڕایزا).

هەر ئەم بەكارنەهێنانەى ژيرييە، لە گەلەرييەكانى هونەردا مۆزێك دەبينين بە تێپێكەوە بە ديواردا چەسپێنراوە و نرخەكەى خەياڵييە، هەر ئەمە واى كردووە كە هۆنراوە بە ئەندازەى هەوا كێشى سووك بكرێت تاوەكو كێ بيەوێ هەڵى بمژێت و دوانەئۆكسيدى كاربۆن بداتەوە، وەك لەوەى هۆنەر دەبێت دار بێت و چى پيسى هەيە لە هەوادا بكاتە ئۆكسجين. بەهەرحاڵ، هەر ئەم لە كار كەوتنەى ژيراندنى مرۆڤى ئەم سەردەمەيە كە بە ناو هەموو كايەكانى ديكەدا ڕۆچووە ژوانژى: ميوزيك، وێنەكێشان، سينەما، ڕۆمانووسين، هتد. تەنانەت لە ڕاپيشدا كۆمەڵێك ڕاپەر پەيدابوون كە ليريكى ڕاپەكانيان هيچ نرخێكى هونەرى نييە و لە ئازاردانى مێژووى جوانى ڕاپ هيچى ديكە نييە. وەلێ بێگومان لەگەڵ ئەوەى ئەم خەوشيانەش هەن، چەندان كەسانى بڵند لە بوارەكانياندا هەوڵى ئەوە دەدەن ئەم مرۆڤى پۆست-مۆدێرنە زۆمبى-ئاساين□ بە هۆش خۆياندا بهێننەوە و مولولەكانى خوێنيان وەگەڕبخەنەوە تاوەكو خوێن بگاتەوە مێشك. لە بەرامبەر مۆزە بە تێپ چەسپاوەكەى ماوريزۆ كاتێلان، بانكسى هونەرمەندى سەرشەقامى شۆڕشگێڕ هەيە، بەرامبەر ليل زان كە لە ڕاپدا وەكو منداڵ كغە كغەيەتى، ئێمێنێم و ڤينى پاز و ئيمۆڕتاڵ تێكنيك هەن، لە بەرامبەر هۆنەران ڕوپى كۆڕ و هۆنەرە خراپەكانى ئينستگرام، لانگ لياڤ و ڕ هـ سين هەن.

شتێكى ديكە كە تێبينيم كردووە بريتييە ل□ ت□ڤينى نووسەرە نوێيەكانى كورد لە هەمبەر ڕەخنەى ئەدەبى، ئاخر ئەمە هێمايە بۆ بەكارنەخستنى ئەقڵ، وە ئەو وەهمەى لە تۆڕە كۆمەڵايەتييەكاندا بۆيان درووست بووە، ئاخر بڵندى دەقێكى وێژەيى بە لايك و سەب نييە. هەرچۆنێك بێت، مرۆڤ دەبێت پێش هەمووان خۆڕەخنەوان بێت و ترسى خۆى بشكێنێ لە ڕەخنە، لەبەر ئەوەى ڕەخنە درووستكەرانەيە، بێ ململانێ ژيان واتايەكى نييە و پێشكەوتن نايەتە ئاراوە. نووسەر و هۆنەرە نوێيەكانى كورد لە دەست خۆشى زياتر شتێكى ديكەيان لە لا پەسەند نييە، ئاخر ئەمە زيان دەگەيەنێت بە وێژەى كوردى. تۆ بنواڕە گوڵێك گەشە ناكات گەر خۆر و باوبۆران پێكەوە كاريگەرى نەخەنە سەرى، جا زۆرێك لەم نووسەرە نوێيانە پەژموردەن وەك لەوەى گوڵى گەشاوە بن، بۆيە گەر ئامادە نەبيت گوێ لە ڕەخنەكان بگريت كە هاوكاريت دەكەن ببيت بە باشتر ئەوا هەردەم لە شانشينى وەهمدا تەراتێنت دەبێت.

نووسەرە نوێيەكان دەترسن لەوەى ڕەخنەكان بڵاو بكرێنەوە و بخرێنە بەر باس، دەيانەوێ هەردەم لە پشت مێسنجەر و پەردەكانەوە ڕەخنەكان يەكلايى بكەنەوە و جۆرە سوڵحێكى عەشايەرى-وێژەييانە بكەن. گومان

لەوەدا نییە ئەمە هەڵەیە، چون تۆ پا ثۆلۆژیەکی کۆمەڵا یەتی دێنیە ناو وێژە لە کاتیکدا دەبوو وێژە چارەسەری ئەو دەردەی کردبا، ئاخر گەر تۆ هەڵەیەکی وێژەیت کردووە، بە بڵاوکردنەوەی هەڵەکەت سوود بە دەیانی دیکەش دەگەیەنرێت، د□ بێت دڵخۆش بیت بەوەی کە کەسانێک هەن گرنگی دەدەن بەوەی نووسەریکی چاکت لێ دەربچێت، تەنانەت گەر ڕەخنەکان رووخێنەریش بن، تۆ دەتوانیت بە نووسینێکی جوانتر لە دەقە رەخنەییەکە ناپەسندی خۆت دووپاتبکەیتەوە، ئەوکات توانستی نووسین و زانیاریت دەبێتە سەنگی مەحەک. لە ساڵی ١٩٥٧ سکینەری سایکۆلۆژستی بەناوبانگی ئەمەریکی کتێبێکی بڵاوکردەوە لە ژێر ناوی ‘کردارە زارەکییەکان’ لە بەرامبەریدا چۆمسکی دژی تیۆرەکانی ئەو بوو بۆیە ئەویش □یقیویەکی بۆ کتێبەکە نووسی و دواتریش کتێبێکی دیکەی لە هەمان ساڵدا دژی ئەو بڵاوکردەوە. ئەگەر ئەم کێشمەکێشە بە نووسین نەبوایە و بە ئاشکرا، ئەوا زانستی زمانەوانی و سیکۆلۆژی بە هیچ شێوەیەک گەشەی نەدەکر یاخود کاتێکی زیاتری دەخایاند تا بگەین بەوەی ئێستا بەدەستمان هێناوە لەو بوارانەدا.

ڕەخنەی ئەدەبی چییە؟

ڕەخنەی ئەدەبی: بریتییە لە توێژینەوە، هەڵسەنگاندن و شل□ق□ کردنی دەقی ویژەیی و خستنە بەرباسی تێما و ماناکانی بەرهەمێکی ئەدەبی. ڕەخنەی ئەدەبی دەکرێت لە شێوەی وتارێکدا بێت یانیش کتێب. دەتوانین بڵێین لەو کاتەوەی وێژە هەبووە ڕەخنەی ئەدەبیش لە پاڵیدا بوونی هەبووە، هەر یەکەیان ڕووی لایەکی دراوێکن. ڕەخنە و باسەکانی سەبارەت بە کایەکانی وێژە دەگەڕێنەوە بۆ سەردەمێکی لە مێژینە. ئەڕەستۆ پەڕتووکی “هونەری هۆنراوە poetics”ی نووسیوە کە پەڕتووکێکە لەمەڕ تیۆری وێژە، لە بەرانبەریشیدا ئەفڵاتوون بەگژ شعریەتدا چۆتەوە. بەهەرحاڵ سنووری نێوان ڕەخنەی ئەدەبی و تیۆری ئەدەب ڕوون نین و مشتومڕ هەیە لەوەی جودان یانیش هاوشانن.

ئەگەر ڕەخنە نەبێت ئەوا پێشکەوتنی ئەدەبی نایەتە کایەوە. ڕەخنە چ درووستکەر بێت یاخود لەناوبەر سوودی خۆی هەیە، بێگومان پێویستە مر□ق□کان ڕەخنەی ئەکادیمی و دوور لە میزاجی تایبەتی خۆیان بگرن وەلێ ناتوانیت چاوەڕوانی ئەوە نەبیت کە ڕەخنەی لەناوبەر و لەکەدارکەریش دەگیردرێت، هەرچۆنێک بێت نووسەری باش لە نیوان ددانەکانی ئەم ڕەخنانە دەتوانێت دەرچە بدۆزێتەوە و نەبێتە پارو، و مەعریفەی بەم ڕەخنانە دەوڵەمەندتر بکات. نووسەر دەبێت گوێ لە هەموو ڕەخنەیەک بگرێت، مەرج نییە هەموو ڕەخنەی□کیش ل□ ج□ی

خۆیدا بە، نووسەر مەرج نییە هەموو ڕەخنەیەکی لەلا پەسەند بێت، بەڵام پەسەند نەبوونی ڕەخنەیەک واتای ئەوە نییە نووسەر هەڵبشاخێت و وەکوو منداڵ مینگە مینگ بکات، بەڵکوو نووسەر دەتوانێت بە ئارگیومێنتی جوانتر و باشتر، ئارگیومێنتەکانی ڕەخنەگرەکان بشکێنێت، یاخود بەرچاوڕوونی زیاتر بدات دەربارەی بەرهەمەکەی گەر هەڵە تێگەیشتنێک هەبوو.

بێگومان چوونە بەردەی دەقێک بە تەواوی دەکەوێتە سەر خوێنەر، واتە جوانی سەبژێکتیڤە و تۆ حەزت بە قاوەیە لە من حەز بە چای سەوز دەکەم، جوانی و چێژ دەکەوێتە سەر تاکەکان، بەڵام لەگەڵ ئەمانەشدا ناتوانین ئەوە ڕەتبکەینەوە کە کەمێک کاری وێژەیی و هونەری لە هەندێکی دیکە باشترن. ئەوە ئەرکی ڕەخنەگرە لێهاتووەکانە بە گوێرەی ئەزموونییان لەگەڵ زەریایەک لە دەقە ئەدەبییەکان هەڵسەنگاندن بکەن بە ئەوەی بزانرێت لە دەقەکان کامانە باشن و کامانەش باش نین، وە لەبەر چ هۆکارێک یان هەگەلێک مەری بەرهەمی باش لە مەری بەرهەمی خراپ جیا دەکرێتەوە. بە میتۆدی جیاواز جیاواز دەتوانین شیکاری بکەین بۆ دەقە وێژەییەکان، چەندان قوتابخانە و میتۆدی هەمەچەشن هەیە بۆ ئەوەی لە ڕێگایانەوە پرسیار و مشتومڕ لەسەر بەرهەمەکی ئەدەبی بجوڵێنین لەوانە: تیۆری ئارکیتایپەکان، دەروونشیکاری، مەلاگیری، پۆست-کۆڵۆنیاڵیزم، هتد.

مەرج نییە بە ڕووت و قووتی یەک تاکە ڕەنگە بەکاربهێنیت و وەکو پۆشاک بیکەیتە بەر دەقێکی ئەدەبی. هەر بۆ وێنە ڕۆمانی وێژەی ئەمەریکی "گاتسبی مەزن"ی ف. سکۆت فیتزجێراڵد، مەحاڵە تەواوی ڕۆمانەکە تەنها لە ڕوانگەیەکی فێمنستییەوە یاخود ئابووری پۆست-کۆڵۆنیاڵستییەوە لێی بڕوانین، دەتوانیت بە تێکەڵکردنی ئەم شیکارییە وێژەییە جیاوازانە و دواتریش باسی تەکنیک و هەماگۆرییەکان دەتوانین خوێندنەوەیەکی ڕەخنەگرانەمان بۆ تەواوی ڕۆمانەکە هەبێت. بە کورتی جگە لەوەی ڕەهەندێکی فێمنستی زاڵە لە ڕۆمانەکە مەرج نییە هەرچ تێکستێکی باس لە فێمنیزم نەکات وەدەری بنێین لە هاوێنەی خوێندنەوە ڕەخنەییەکەمان، یانیش مەرج نییە یەک لایەنی مێژوویی فێمنستی تێدا بخرێتە ژێر هەڵسەنگاندن، بۆ نموونە دەتوانرێت ڕاڤەی سایکۆلۆژیانەی فێمنستی بۆ بکرێت.

زمانی شعری و زمانی ئاسایی:

زمانی ڕۆژانە جودایە لە زمانی هونراوە و هەردووکیشیان جیاوازن لەو زمانەی کە پەخشانی وێژەیی یاخود پەخشانی ناوێژەیی پێ دەنووسرێت. ناشتوانین بڵێین زمانی شعر پاشکۆ یانیش سەر بە زمانی

ستاندارده، بەڵکو هەردووکیان دوو فۆڕمی جودان لە یەکتر، زمانی شعری ڕێزمان و لێکسیکۆن و زمانەوانی تایبەت بەخۆی هەیە، لە هەمووی بەرچاوتر ئەوەیە ئەرکی ئەم دوو فۆڕمە بە مەبەستی جیاواز بەکاردەهێنرێن.

ئاخر درووست نییە بە هەمووان بڵێین هۆنەر ئەگەر هێڵێکی جیاکەرەوە بوونی نەبووایە لە نێوان زمانی هۆنینەوەی هۆنراوە و ئەو زمانەی کە لە ژیانی ڕۆژانەماندا بەردەوام قسەی پێدەکەین. زمانی ئاسایی زمانێکی سادەیە، و لە کۆمەڵگادا بەکاردەهێنرێت بۆ گەیاندنی نامەیەک، قسەکەران تا پێیان دەکرێت دەیانەوێت ڕوون بدوێن لە خەمی گەیاندنی مەبەستەکەیان بۆیەشە زمانەکە خاڵییە لە فۆڕمی تایبەت و کەرەستە ڕەوانبێژییەکان. هەرچی زمانی شعرییە، زمانێکە تێکەڵە بە مەتافۆر و کەرەستە ئەدەبییەکانی دیکە و بە گوێرەی کۆنتێکست و نووسەر سینتاکس یاری پێدەکرێت و هاوشێوەی ڕێزمان و سینتاکسی زمانی ڕۆژانە نییە.

خاڵێکی دیکە لە دیسکۆرسی شعری بریتییە لە فۆڕم. هۆنەرە نوێیەکانی ئێستای کورد یاخود بەزۆرخۆ-کردووە هۆنەرە کوردەکانی وێژەی ئێستایی کوردی قێز لە فۆڕم دەکەنەوە، نازانم ئەمە بۆ وایە، لەوانەیە بەهۆی ئەوەوە بێت کە وا تێبگەن شیعری نوێگەری بە واتای کاولکردنی هەموو جۆرە فۆڕم و کەرەستەیەکی هۆنراوە دێت، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ تێنەگەیشتنیان لە شیعر. بەهەرحاڵ، فۆڕم لە وشەی لاتینی فۆڕماوە هاتووە، کە مانای جوانی دەگەیەنێت. ت. س. ئیلیۆتی هۆنەر و فەیلەسوفی ئەمەریکی دەڵێت: ”هیچ بەستەیەک ئازاد نییە، بۆ کەسێک کە دەیەوێت کارێکی باش بکات.” سایکۆلۆژی تاکی کورد وەهایە کە تەنها لە ناو بڕوانێت و ناواخن فەرامۆش بکات، ئاخر دەستەواژەی ‘شعری ئازاد’ واتای ئەوە نییە هیچ جۆرە فۆڕمێک نابێت بوونی هەبێت. لادانی هەموو جۆرە فۆڕمێک بە واتای خۆبوون و ئازادی و نوێگەری نایەت، با تاقیکردنەوەیەکی هزری بکەین: خودی زمان بە تەواوی دابماڵێ لە هەموو ڕێسا و یاسایەک، ئەوەی دەمێنێتەوە لە گەڕەلاوژە زیاتر نییە.

لەم سەردەمەدا زمانی شعری بە جۆرێک سادە کراوەتەوە کە هیچ جیاوازییەکی نەبێت لەگەڵ زمانی ئاسایی، بگرە تەنانەت زمانی ئاسایی ئێستاتیکیانە جوانترە لەو تێکستانەی بە مەبەستی ئەدەبی دەنووسرێن. با چەند نموونەیەکی شعری ئێستا وەربگرین:

تۆ بێهۆش کەریت،
منیش ئاڵودەت

بوون و نەبونت دەمکوژە!.
_ئالان شێرکۆ

ئەم دەقەی سەرەوە کارەساتە، جگە لەوەی زمانەکەی زمانێکی ویژەیی نییە، تەنانەت بە زمانێکی ئاسایش نابێت پەسەند بکرێت. دەستپێکی دەقەکە ‘بەهەش کەریت’ هەڵەیە ‘بەهەشکەریت’ ڕاستە، ئاخر گەر بە گوێرەی ئالان شێرکۆ بێت ‘تە’ی شعرەکە بەهەشانە کەرە! لەباتی دەربڕینی تاقە وشەی بەهەشکەر کردوویەتی بە هەردوو وشەی (بەهەش و کەر). لەڕووی خاڵبەندیشەوە هەرگیز خاڵ لە پاش نیشانەی سەرسوڕمان نایەت، ئەو دووانە دانویان پێکەوە ناکوڵێت، لە بیرمە ئەم نەگوزەرانەی خاڵی کۆتایی و نیشانەی سەرسوڕمان لە پۆلی سێی سەرەتاییەوە خوێندومە لە خوێندنگا.

هەرچەندە لە شعردا ئاساییە ئەگەر هەنێر یاری بە خاڵبەندی بکات، زمانی شعری بە دووی هیچ یاسایەکی زمانی ڕۆژانە ناکەوێت خاڵبەندیش لەمە بەدەر نییە، بەڵام بە جۆرێک بەکار دەهێنرێن کە مەبەستێک و جوانییەکی زیاتر بە هۆنراوەکە ببەخشێت، بەڵام لەم دەقەدا تەنها هەمایە بۆ نەزانی و کەم توانایی و بێ مەعریفەیی هۆنەر.

وا بڵاوکراوەتەوە:
چەند ڕۆژێک لەمەوپێش؛
قافڵەیەک ،
ڕێی کەوتەتە وڵاتی بێتاقەتی.
پرسیاریان،
لە پەناهەندەکانی بێتاقەتی کردوە.
کە لە ئێوە،
دەچێتە وڵاتی خۆشبەختی؟
پاساریەکانی بێتاقەتیی،
هاوڕێی قافڵەکەن!
منیش،
خەم کۆکردەتەوەو لەگەڵ قافڵەی مەرگ دەڕۆم.
بەرەو وڵاتی خۆش بەختی،
بەم زوانە!

_ئالان شێرکۆ

ئالان لەم دەقەدا چەند وشەیەکی ئەتک کردووە لەوانە: بەم زوانە وشەیەکی بێ مانایە و بەمزووانە درووستە. هەرچۆنێک بێت، ئەوەی

دەمەوێت سەرنجی بخەمە سەر ئەوەیە ئەمە لە پەخشانێک زیاتر نییە کەچی وەکو هۆنراوە مامەڵەی لەگەڵ کردووە! چەندان جار کەرەست□ی line break□ی بەکارهێناوە واتا هێڵێکی بۆ هێڵێکی دیکە شکاندووە بەبێ هیچ هۆیەک تەنها لەبەر ئەوەی ویستویەتی وەکو تێکستێکی هۆنراوە نیشانی بدات، وەلێ ئەمە شیعر نییە، میعرە. ماوەیەکی زۆر نا بێت بۆ ئەم هۆنەرانەی وەها دەنووسن، کە بەبێ هیچ هۆیەک و بە هەڕەمەکیانە لە هێڵێکەوە باز دەدەنە هێڵێکی دیکە تەنها لە پێناوی ئەوەی دڵی خۆیان خۆش بکەن هۆنراوە دەنووسن، نووسیبووم:

کاتێک شعر دەنووسی
با ئەوە نەبێ
تەنها قسەکانت لە
هێڵێکەوە بۆ
هێڵێکی دیکە پەرتەوازە
بکەیت و
ناویشی لێ بنێی هۆنراوە
_ س و ص.

ئەم تەنگەژەیەی خراپ نووسیە تەنها کوردی نەگرتۆتەوە، هۆنەرە نوێیەکانی ئێستا زیاتر بازرگان و ماک□تەرن و بەرهەمەکانیان بە کاڵا دەکەن وەک لەوەی لە پێناوی وێژەدا بنووسن. تەنانەت لە وێژەی ئینگلیزی نوێش هۆنەرەکانی ئینستاگرام خراپترین دەقی وێژە پێشکەش دەکەن، لێ داخەکەم هۆنەرەکانی کورد بەمان سەرسامن و دەیانەوێت لاسایی ئەمان بکەنەوە.

ئەو هۆنەرەی نازانێت بنووسێت، وە نازانێت بۆچی دەنووسێت:
بەشێکی بەرچاو لە هۆنەرە نوێیەکان هیچ ئاستێکی مەعریفیان نییە لە هیچ بوارێک بەتایبەتی بوارەکەی خۆیان. لەوانەیە ناوەکانی ئەپۆڵینێر و وۆردسۆرس لە دەستەواژەی ئەبرەکەدابرا و افتح یا سم سم زیاتر نەبن بۆیان، هێشتا فێری ئەوە نەبوون ڕەخنە قبوڵ بکەن، لە دەمێکدا دەژین وەڵامی ئەم شاعیرە بێ مەعریفانە بریتییە لە سوکایەتیکردن بە کەسێتی و نزم نیشاندانی توانای رەخنەگر. نموونەی ئەم شاعیرە نوێیانە لە ناو کورد زۆر زۆرن، لێ لای من بێمەعریفەترینیان و ئەوەی ترسوکاییەک هیوای تیا نییە ڕۆژێک لە ڕۆژان ببێتە نووسەر و هۆنەر (ئالان شێرکۆ)یە.

لە یەکێک لە گرووپە مەعریفییەکاندا ئەم ڕەخنەیەم لە پۆستێکی کرد بوو لە ماڵپەڕی فەیسبووک:
کاتێک لایک و سەب بوونە پێوانە بۆ دەقی ئەدەبی، ئەوە ئەو وەختەیە

کە ماڵئاوایی لە جوانی بکەین.
ئالان شێرکۆ لە نووسینی ئەم دەقەدا:

کەرەنا هاوشێوەی شەیتانە
لە ڕەمەزاندا بەسترابۆوە
لە جەژندا کارا دەبێتەوە
وەزارەتی ئەوقاف

لای وایە ساتیرنووسەکە بە ئەندازەی سەرقانتسی خاوەنی شاکاری دۆنکیخۆت، لە نازانێ کە خودی دەقەکەی گاڵتەجاڕانەیە نەک سەرقانتس بێت و وەکوو هەنگ هەنگوین بەرهەم بهێنێت، هەڵبەتە ئەم دەقە دۆنکیخۆتیی ئەو دەردەخات نەک توانای ساتیری ئەو. ئاخر کوێی دەقەکە هۆنراوەیە یاخود ساتیرەکە هەزر بجوڵێنێت، چی پێشکەش کردووە؟ سەدان دەقی وەهای بێ سوود بەرهەم دێت، هەر بۆ نموونە:

تڕەمپی سپی کەشکی سپی
فەرمانی دا بە پەمپەیە
ئێران تویت باران بکەن
پنتاگۆن

ئەم ڕەخنەیەم دەربارەی ئەم دەقە بە ئاستەی کە لە یەکێک لە گرووپەکاندا بڵاو کردبۆوە، لە باتی ئەوەی بێت بۆ گفتوگۆ و ئاڕگیومێنتی ئەکادیمی وەڵامی من بداتەوە، زۆر بەرگریکارانە دەدوا، پێی گوتم کە ئەو دەقەی ئەو بە مەبەستی ئەدەبی نەینووسیوە بۆیەشە ناوی خۆی لەگەڵ دەقەکەدا دانەناوە لە کۆتایی، ئەرێ خوێنەری بەڕێز لەم پێڵەیە تێدەگەن؟!!

هەرچۆنێک بێت، بەم ڕوونکردنەوە ئەگەر بە مەبەستی وێژەیی نەینووسیوە، بۆچی پێویست بەوە دەکات هێڵەکان وا تێکبشکێنیت و line break بەکاربهێنیت، ئەگەر مەبەستت پەیدانی فۆرمێکی شعری نەبوو بێت، لە باتی وەڵامدانەوەی ئەم کاونتەر-ئاڕگیومێنتە 'شاعیر' دەست دەبات بۆ بابەتە کەسێتییەکان و باس لەوە دەکات کە من پیشتر ڕەخنەم لە هاوچەشنێکی گرتووە و ئەو تەنها ڕەخنە لە کەسانی شارەزا پەسەند دەکات، وەک بڵێی خۆی دەناودەنی نالی و شەیکسپیرە!

بەهەرحاڵ ویستم پێشنیاری کۆرسێکی زانکۆی یەیڵی بۆ بکەم کە نووسەر و شارەزای بەناوبانگی بواری وێژە پڕۆفیسۆر (پۆڵ هـ. فرای) لە زانکۆی یەیڵ پیشکەشی کردووە سەبارەت بە ڕەخنەی ئەدەبی و تیۆری

وێژە، لە لە وەڵامی بەم بریتیی بوو لە "دەریا بەدەمی سەگ پیس نابێت" و "خۆت پێویستت بە کۆرسێکە، تۆ ڕەخنە لە هەموو کەس دەگریت، ئەمە لە زمانی فەلسەفەدا پێی دەگوترێت دەروون نەخۆش." سەرەتا دەروون نەخۆشیە، دەروون نەخۆش بە کەس بەکاردێت. دواتریش ئەم 'هونەرە' نازانە جیاکاری بکات لە نێوان فەلسەفە و سایکۆلۆژیا، تەنها دەستەواژەکانی دەروون نەخۆشی و فەلسەفە هاتوون بە گوێیدا و بێ بیر لێکردنەوە بە زمانیدا دەردەپەڕن.

ئالان شەرکە هیچ دەربارەی ساتیر نازانێت، کەچی دەیگووت دەقەکەی وەک ساتیرێک نووسیوە دژی حوکمەت، ئاخر زۆر سەیرە لە ساتیر تێنەگەیت و بینووسیت! ئەمە بە خۆی گاڵتەجاڕییە. چەند مانگێک لەمەو پێش ڕەخنەم لە هاوچەشنەکی(پەروێز هوما) گرت کە ئەویش هونەرێکی خراپە لە کەمە ترووسکاییەکی تێدا دەبینم کە لە داهاتوودا بتوانێت شتێک بە شتێک بکات. پەروێز هوما کارەکتەرێکی شعری هەیە بە ناوی 'یاسەمین' ئەم کارەکتەرە لە کۆمەڵێک شعری ئاست نزمی وێژەییدا دەردەکەوێت، دەقەکانی هەندە ئاست نزمن، دەخەکی تراژیکۆمیدیا لە ناخی تاکی کورد درووست دەکەن، ئەمانە کۆمەڵێکن لە دەقەکانی کە کارەکتەری یاسەمینی تێدا بەکار هێناون:

لە مێژووی مندا،
یاسەمین باڵوێزی ئاشتیی جەنگەکانە و
کەتایی بە جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم هێنا.
هەر ئەو بوو بیردۆزی ڕێژەیی کەشف کرد.
**
لە مێژووی مندا،
یاسەمین زوحاکی کوشتووە و
هەر ئەویش ئەمریکای دۆزییەوە!

**
یاسەمین هەموو ئەو شتانەیە،
کە ئێمە پێمانوایە نییە!
**
گەر یاسەمین نەبوایە،
کەس گوێی نەدەناسی و
کەس نەیدەزانی چارەنووسی نەورەسەکان بە چی دەگات.

ئەم دەقانە بە شێوەیەک ئاست نزمن کە تەنانەت ناتوانیت هەڵیانبسەنگێنیت! ئاخر هەڵسەنگاندن بە تێکستێک دەکرێت کە ئەگەر

هەر هیچ نەبێت کەمێک مانا و جوانیەکی لێ بچۆڕێ تەنانەت ئەگەر دڵۆپەیەکیش بێت. بەهەرحال□، ساتیرە شعرێکم نووسی لە ژیر ناوی ‘یاسەمیننامە’ کە تێیدا لەسەر هەمان ستایلی پەروێز هوما کارەکتەری یاسەمینم بەکارهێنا بوو، بۆ ڕۆناهی خستنە سەر ئەوەی ئەم دەقانەی ئەم هیچ بایەخێکی وێژ□یان نییە و پووچن و سەدان دەقی بێ واتای هاوشێوە دێنە بەرهەم، ئەمەی خوارەوە هۆنراوەکە بوو:

”یاسەمیننامە”

(١)

چراکان عاجزن و داناگیرسێن، لەبەر ئەوەیە یاسەمین سوتەمەنی نەماوە

(٢)

دەرەجەم نەهێنا لە وزاری چونکە یاسەمین موڕاقیب نەبوو

(٣)

لە تاو شانازیکرد بە یاسەمین افتح یا سم سم ئەکەم بە افتح یا یاسمین

(٤)

ژیان تامی نەماوە چونکە یاسمین چێشت لێنانێت چیتر

(٥)

یاسەمین چۆنی؟ وەڵامی نەدایەوە بۆیە زمانەوانی دەخوێنم

(٦)

سەیری تیقی ناکەم چیتر، چونکە ئەو درامایەی یاسەمین بەدڵی بوو گەشتە ئەڵقەی کۆتایی بەڵام بە ئەڵقەی هاوسەرگیریمان درامای ئێمە دەست پێدەکات.

تەنانەت ئەوەی ڕێژەی زیرەکییەکەی لە خوار ئاستی ئاساییشەوە بێت پەی دەبات کە ئەم دەقە ساتیرە و وێژەیەکی گاڵتەجاڕی و توانجە بۆ دەرخستنی کەمایەسییەکانی نووسەری ناوبراو. وەلێ ئالان شێرکۆ بێ ئەوەی هیچ تێگەیشتنێکی هەبێت دەیویست بەهەر نرخێک بوو بێت ڕەخنە بگرێت لێم و ئەم گفتوگۆیە ڕوویدا لە ژێر پۆستەکە:

ئالان شێرکۆ: ئەوە لەکەیەو□ یاسەمین بۆتە موڵکی تۆ

من: وا تێگەیشتووی لە پۆستەکە کە کردوومە بە موڵکی خۆم؟

ئالان شێرکۆ: کەرەستە یان ناوێک بەکار هێنا لە شیعردا دەبێتە موڵکی تۆ

من: ئەزیزەکەم تۆ ئەزانی ئەدەبی باڵای ساتیر چییە؟

ئالان شێرکۆ: بەڵێ دهزانین

من: ئەگەر بتزانیایە ئەم پرسیارەت نەدەکرد، چونکە ئەمە بە ئاشکرا دیارە کە پارچەیەکە لە ساتیر، وە ساتیر نە موڵکی تۆ نە موڵکی ئەو کەسە نییە کە باسی دەکەیت. ڕێز و سڵاو.
ئالان شەرکە: پێویست ناکات ڕوون کرنەوە بەتە بکەملەسەر حسابی کەس خۆت مەکە بەناو ئەزیزم
من: ڕەخنەکەت پارچەیەکە لە هەڵەی لۆژیکی، گەر ناتوانی ڕەخنە لە ساتیرەکەم بگری، باسی ناوبانگی مەکە، لەلای من ناوبانگی پولێکی قەڵب ناهێنێت. وە دیکتاتۆری لە تۆش قبوڵناکەم ڕێنوێنیم بکا چی بنووسم یان نە نووسم.
ئالان شەرکە: ئەتوانی بە زمانێکی شیرین تر قسە بکەی نەک هێندە فەلسەفیانەتە ئەتوانی داهێنان بکەی نەک ساتەرەکەو یان تەنزەکەو بەناوێکی دوبارەوە بلکێنی
من: ئەزیزم تۆ لە سەرەتاوە هاتوی بە نەزانانە دەتەوێ ڕەخنە بگری، تەم خستەتە سەر چاوم، هیچی توندم پێنەوتوویت، بەڵام گەر تۆ کەمە بەقەد تەزقاڵێکیش بزانی شعری پارەدی و ساتیر چییە یەکەمین کۆمێنتت نە دەکرد. دیارە ڕق لە دڵی یان چی بەو شێوەیە لەگەڵم دەدوێیم دەنا من هیچ ڕقێکم بەرامبەر بە تۆ نییەم ڕەخنەی درووستکەرانە و درووستیشم قبوڵە. بەڵام ڕەخنەی بێ ئامانجی وەکو ئەتەوێت خۆت بەناوبانگ بکەی یان ئەوە موڵکی نازانم کێ یە ئەمە هەر ڕەخنە نین. ڕێز و سڵاو.
ئالان: یەکەم جارمە دەت بینم و کۆمێنتیشت بۆ دەکەم ئیتر ڕق ی چیم لەت بەباشە چاوەکەم من هیچ نازانم و تۆ فەیلەسوفێ باشە ئەزیزم، سەرچاووم
من: ئەوەی تۆ پێی دەدووێیت زمانێکی ژیرانە نییە. هیوام خۆشبەختیتە، کاتێکی خۆش.

پێش ئەوەی شیکاریەک بۆ ئەم گفتوگۆیەی نەوانمان بکەم لە کۆمێنتی ماڵپەڕەی فەیسبووکدا کە تێیدا ئالان شەرکە وەکوو خانە بۆ خانەی پەپلیکانێیەک تێیدا بەر دەبێتەوە، دەمەوێت سەرنج بخەمە سەر ئەوەی کە ئالان شەرکە بە هیچ شێوەیەک ڕەخنە قبوڵ ناکات تەنانەت ئەم پەسند نەکردنەی ڕەخنە بە هاوچەشنەکەی(پەروەز هوما)ــــــش دەکات، ئەمە هاوڕێی فەیسبووک نین بەڵام بە بیستنی ئەوەی ڕەخنە لە پەروەز هوما گیراوە لە کۆمێنتەکاندا خۆی لە من قووت کردبەوە، ئەوەی سەیرە ئەوەیە لەم ماوەیەدا چاوپێکەوتنێکی لەگەڵدا کراوە لە ڕۆژنامەیەک کە تێیدا باسی بارودۆخی گەنجان دەکات و ڕەخنە لە حوکوومەت دەگرێت، ئاخر گەلێ دیمەنێکی کۆمیدییە، تۆ هیچ ڕەخنەیەکت قبوڵ نییە و نازانیت چۆن گفووگۆیەکی ئەکادیمیانە بەڕێوە ببەیت

چەناھی ڕەخنەی کۆمەڵایەتی دەگریت؟ پەرچەکرداری بەرامبەر بە ڕەخنەکان زۆر منداڵانەیە و ورک دەگرێت و هەتسیانە مامەڵە دەکات و وەکو دیکتاتۆرێک هەڵدەچێت لە ئاست ڕەخنە، سا تۆ هیچ جیاوازییەکت لەگەڵ ئەو حوکمەتەدا نییە کە لە چاوپێکەوتنێکە ڕەخنەبارانت کردووە. ئەوەی لە هەمووی سەیرترە بریتییە لەوەی کە ئەم چاوپیکەوتنەی خۆی بە شانازییەوە ڕۆژێک لە دوای ئەوە بڵاوکردەتەوە کە پێمی وت: تۆ ڕەخنە دەگریت کەواتە تۆ دەروون نەخۆشیت، من تەنها ڕەخنە لە شارەزاکان قبوڵ دەکەم، پێم بڵێ کورد کەی ڕەخنەگری هەیە، هتد.

ئالان شێرکۆ، لە ئەلف تا دوایین پیت لە ساتیر بێخەبەرە دەنا نەیدەپرسی ‘لە کەیەوە یاسەمین بۆتە موڵکی تۆ؟’ ئەو ناژیرانە وا دەزانێت من سەرسام بووم بە دەق و کارەکتەری پیرۆز هوما بۆیە بەکارم هێناوە، هەر دیار بوو زۆر بە شپرزەییە هەژماری تۆڕە کۆمەڵایەتییەکەمی دەزی بووەوە تاوەکوو لە کۆمێنتەکاندا من بوروژێنێت قسەی پێبڵێم، لە نازانێت مرۆڤی بێ مەعریفە دەستەوانەی ئاویان لە دەستە و ڕوون دیارە لە ناو دەستیاندا چیان حەشارداوە. گەر من دزی ئەدەبی باما و سەرسامی یاسەمینی هوما بام ئەوا لە هۆنراوەیەکی جواندا بەکارمدەهێنا نەک توانجی لێ بدەم، ئاخر کەس هەیە تێنەگات ئەم ڕستەیە " دەرەجەم نەهێنا لە وزاری چونکە یاسەمین موراقیب نەبوو" لە پاڵ ئەوانی دی تەنها بۆ هێنانە کایەی ستینی تراجیکۆمیدیا نووسراوە؟

دواتر لە وەڵامدا پێم دەڵێت "لەسەر حسابی کەس خۆت مەکە بە ناو" ئەم ڕستەیە تەواو پیناسەی مایەپووچی مەعریفی ئالان دەکات. ئەمە پارچەیەکە لە هەڵەی لۆژیکی، لە لۆژیکی نافۆڕماڵدا بەمە دەگوترێت: “ad hominem attack” کە کەسەی دواو دەست دەبات بۆ بابەتە کەسییەکان وەک لەوەی دەست ببات بۆ ئەو ئارگیومینتەی کە هێناومەتە کایەوە، مەبەستی ئالان لەم هەڵە لۆژیکییە ئەوەیە کە ئیستفزازم بکات و لە بەرامبەردا بابەتەکە بکەم بە بابەتی کەسی، دەیەوێت لە کۆمێنتدا ناشرینم بکات، لە نازانێت کە من دەمێکە دەستبەرداری ئیگۆ بووم و بەزەییم بە مرۆڤی وەها دێتەوە کە لە بێ مەعریفەییدا وەکو ئەو حوکمەتەی ڕەخنەی لی دەگرێت دەیەوێت مەلەفی شەخصی درووست بکات بۆ ڕەخنەگر وەک لەوەی بێت بە ئارگیومینتێکی جوانتر چەک بە ڕەخنەگردا دابدات. کاتێک وەڵامم دایەوە بە " ڕەخنەکەت پارچەیەکە لە هەڵەی لۆژیکی، گەر ناتوانی ڕەخنە لە ساتیرەکەم بگری، باسی ناوبانگی مەکە، لەلای من ناوبانگی پولێکی قەڵب ناهێنێت. وە

دیکتاتۆری لە تۆش قبوڵناکەم ڕێنوێنیم بکا چی بنووسم یان نە نووسم." ئەوەی کە مایەی پێکەنینێکی خۆشکراو بە تراژیدیا بوو وەلامی ئەو بوو " ئەتوانی بە زمانێکی شیرین تر قسە بکەی نەک هێندە فەلسەفیانەتۆ ئەتوانی داهێنان بکەی نەک ساتێرەکەو یان تەنزەکەو بەناوێکی دوبارەوە بلکێنی" . لێرەدا دیسان دەردەکەوێتەوە کە ناوبراو هیچ لە ساتیر نازانێت تەنها دەستەواژەکە بەکار دەهێنێت، وە دواتر من بە زمانێکی ساد□ی □□زانە دەدوێم بەڵام لەبەر ئەوەی ئاستی مەعریفی هێندە کەمە (کە لە راستیدا گومانم هەیە جۆرێکی ئۆتیزمی هەبێت) وشەکانی: ساتیر، دیکتاتۆری، پولی قەڵب و هەڵەی لۆژیکی بە وشەی تەکنیکی فەلسەفی لە قەڵەم دەدات! ئەمە وەکوو ئەوە وەها یە جالجاڵۆکەیەک نەزانێت ماڵە تۆڕینەکەی درووست بکات.

هەڵبەتە ئالان شیرکۆ و نووسەرانی هاوشێوەی ژەهرن بۆ وێژەی کوردی، لە باتی ئەوەی شەڕی ئەکادیمیانە و هزری بکەن شەڕی ئەلکترۆنی دەرهەق بە خوێنەران و ڕەخنەگرانی دەقەکانیان دەکەن. لە جیهاندا هۆنەرەکان مرۆڤی زۆر تایبەتن و کانیاوی جوانیان لی دەڕژێ و وا لە مرۆڤ دەکەن بیربکەنەوە و ڕەخنەش قبوڵ دەکەن، لە کوردستانیشدا هۆنەرەکان ئەوەندە شارەزای هاک و کۆمپیوتەرن و هێرشی ئەلیکترۆنی دەکەنە سەر ڕەخنەگرەکانیان، بەو ئەندازی□ خ□یان پ□روی□ ردە بکردایە ئێستا هۆنەر بوون! بەڕاستی هەندێک جار وا هەست دەکەم کە ئەم هۆنەرانەی کورد هەراسانکردن و هەڵبژاردە ئەلکترۆنییەکان بە کەرەستەی وێژەیی تێبگەن، بۆیە ماوەیەک پێش ئێستا کە بیستم هاوڕێیەکم لە بەر گرتنی ڕەخنە لە پەیجێکی هۆنەرێکدا بلۆک کراوە تەنها لەبەر ئەوەی ڕێنووس ،و خاڵبەندی بۆ ڕاست کردۆتەوە، ئەم پارچە ساتیرەم نووسی:

مامۆستای ویژە: ئەو تەکنیکانە چییە کە فڵان شاعیر بەکاری هێناوە بۆ ئەوەی هۆنراوەکانی گوێگری زۆر بێ و دڵی ڕەخنەکارانیش بەرامبەری نەرم بکات؟

قوتابی جیلی نوێ: ڕەوانبێژی و بەکارهێنانی میتافۆر و وێنەی شعری و بلۆک کردنی ڕەخنەگران و باند کردنیان لە پەیجەکەتا و بە کرێ گرتنی هاککەرێک تاوەکووو هاکیان بکات.

دوایین وتە:

هەڵبەتە من وەکو خوێنەرێک کێشە و ڕەخنەی ئەدەبیم تێکەڵ ناکەم بە ژیانی تایبەتی نووسەران، بۆیەشە من جەنگ بەرامبەر دەقێک بەرپا دەکەم وەلێ دەکرێ لەگەڵ نووسەرەکەی لە قاوەخانەیەک بە خواردنەوەی قاوەیەکەوە قسەی خۆش بکەین و نوکتە بۆ یەکتری بگێڕینەوە، نووسەر

دەبێت فێر ببێت کە خوێندنەوەی دەقەکەی بە چاوێک کە چاویلکەی ڕەخنەی لە چاوە کە تاکێکی ڕەخنە و ئەوەی دیکەشی توانج و ساتیرە، نەشڵەژێ.

کاردانەوەی نووسەر بەرامبەر ڕەخنە پێش هەموو شتێک دەبێت هاوڕێیانە بێت و نا بێت بە دژ□تیەکی کەسی بیبینێت، دوای ئەوەی ئەمە بەدیهات، مەرج نییە نووسەر بە ڕەخنە قایل بێت بۆیە دەتوانێت بە مەعریفە و توانای لە کاونەتەر-ئاڕگیومێنتەکانی بە لێهاتوویانە وەڵامی ڕەخنەگر بداتەوە نەک بە بازاڕی و منداڵ-ئاسایانە. ئەگەریش بۆی دەرکەوت ڕەخنەکان کە جێی خۆیاندان، دەبێت سوپاسگوزاری ڕەخنەگر بێت و بە نووسینەکانیدا بچێتەوە.

خودی خۆم کە ڕەخنە دەگرم لە کەسێک مەبەستم شکاندنی خاوەنی دەق نییە بەڵکو مەبەستمە دەقەکە بپاڵێوم و خەوشییەکانی لێ بچۆڕم. وەلێ گەر ڕەخنەلێگیراو پەرچەکردارێکی ناهەموار و خۆکردنە بەزمی هەبوو و هێڵی ڕێز و ئەکادیمیا ببەزێنێت ئەوا ساتیرم لە دژی تیژتر دەبێت و چاوی پێنووسەکەمی لێ سوورتر دەکەمەوە، هەڵبەتە واتای ئەوە نییە لە گفتوگۆی ئەکادیمی بچێتە دەر، کەس نا بێت هێڵی با بەتیانە ببەزێنێت. کاتێک “ئەرستۆفانیس” شانۆگەرییە کۆمیدیەکەی نمایش دەکات سیاسەتمەدارێک بە ناوی “کلیۆن” دەیداتە دادگا بەو تاوانەی کە گاڵتەی کردووە بە خەڵکی ئەسینا لە کاتێکدا ئامادەبووانێکیشی لێ بووە خەڵکی ئەسینا نەبوون. هەرچۆنێک بێت، دوو ساڵ دوای ئەو ڕوودا□ ئ□ریستۆفانیسی شانۆنووسی کۆمیدیا نووکی پێنووسەکەی تیژتر دەکات و لە شانۆگەریەکەی کلیۆن دەکاتە پەندی زەمانە.

بەداخەوە لە سەردەمێکی وێژەی کوردی دەژیێین کە دەبێت ڕەخنەکانمان توندتر بن، دەنا وا بڕوات وێژەی کوردی گیان دەدات و لەسەر پێخەفی مەرگ دەیبینینەوە. مەرج نییە هەمووتان □□خنەگر بن لێ ڕەخن□یانە لە دەقەکانی ئەو نووسەر و هۆنەرانە بڕوانن گەر بەڕاستی خۆشتان دەوێن.